

“Taşra kavramı iki yönlü bir olumsuzluğu çağrıştırır.”

Uğur TANYELİ*

Söyleşenler:

Esmâ BENEK**

Çilem KURT***

E(sma BENEK): Hocam merhabalar, söyleşimize doğrudan zihinlerdeki taşra imgesi hakkında bir soru sormakla başlamak isterim. Malum herkesin bir taşra algısı var ve genellikle pek de iyi değil. Siz bu noktada taşrayı nasıl değerlendiriyorsunuz?

U(ğur TANYELİ): Taşra algısının artık gündemden düşmekte olduğunu düşünüyorum. Taşra büyük ölçüde 18-20. yüzyıl aralığına ait bir kavram. Bugün giderek kullanılamaz olduğunu bile iddia edebilirim. Daha doğrusu artık kullanılmamalıdır. Çünkü dünya genelinde çok sorunlu bir kavram olduğunu düşünüyorum. İki yönlü bir olumsuzluğu çağrıştırır taşra kavramı. Birincisi, ülkenin bir kesiminin diğerini kendisinden farklı bir “öteki” olarak inşa ettiğini ifade eder. Onu kendi ayna imgesi gibi, tam karşıtı gibi tahayyül eder. Bir yerde ak olan ötekinde kara olur adeta. Onun kadar vahim olan ikincisi, “taşralılar” diye nitelenenler de kendilerinin bu “ötekilik” halini olağan bulurlar. Merkez onları kültürel anlamda dışlar, onlar da merkezi... Bunu “iç-oryantalizm” diye anlatan ciddi teorik araştırmalar da var.

Taşra kavramının Osmanlı’daki tarihi, yöneten merkez ve yönetilen ülke şeklindeki bir karşıtlıkla tanımlıdır. Ama, birbiriyle çelişen iki ülkesel gerçek vardır. Osmanlı’nın ülkesel coğrafyasının karmaşıklığıyla Osmanlı merkezi yönetim pratikleri çelişirler. Osmanlı coğrafyası aktif çalışan ekonomik ve kültürel iletişim imkanlarına kısıtlı oranda sahiptir. Uzun zaman ulusal pazarın, dolayısıyla ülkenin bütünleşmediği bilinir.

* Prof. Dr., İstinye Üniversitesi, Güzel Sanatlar Tasarım ve Mimarlık Fakültesi, ugur.tanyeli@istinye.edu.tr

** Doktorant, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Tarih Anabilim Dalı, benekesma72@gmail.com, ORCID:0000-0002-1966-3731

*** Yüksek Lisans Öğrencisi, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Tarih Anabilim Dalı, kurtcilem2@gmail.com, ORCID:0009-0008-3730-1954

O bütünleşme ancak geç 19. yüzyıldan başlayarak Cumhuriyet çağında ortaya çıkacaktır. Osmanlı topraklarının büyük kesimi yüzyıllar boyunca ulaştırma, haberleşme ve ekonomik ilişkiler bağlamında bütünleşmemiş, çok parçalı, dolayısıyla “yerelliğe mahkum” bir coğrafya olarak kalmıştır. En azından büyük coğrafi engeller vardır. Üstelik, kapitalizmin bütünleştirici iktidarı henüz kurulmamıştır. Mallar, hizmetler, bilgiler, modalar, insanlar özgürce coğrafi ölçekte akamazlar.

Unutmamamız gereken diğer bir şey, burada yerel yönetimin yüzyıllardır bir türlü inşa edilmemiş oluşudur. Bu ilginç bir çelişkidir. Şöyle ki, ülke bütünleşik değildir, ama merkezden yönetilmek istenir. Merkezi yönetim tüm Osmanlı çağları boyunca değişen oranlarda yerel odakları ortadan kaldırmak ister. İlk belediyenin burada 1865’te kurulduğunu hatırlarsak aslında ortada şaşırtıcı bir şey de yoktur. Batı ve Orta Avrupa’daki ülkesel yapılanmaya buradaki hiç benzemez. Sadece belediyeler değil, başka iktidar odakları da Türkiye’de Avrupa’daki gibi kurulmamıştır. Örneğin, üniversiteler Avrupa orta çağında bile kendilerini yöneten, merkezi bir otoriteye bağlı olmayan kurumlardır. Kilise aynı biçimde bağımsız ayrı bir örgütsel yapılanmadır. Bir ibadet mekanı olmaktan çok bir kurumdur; ayrı bir otorite ağına bağlıdır. Dolayısıyla yerel güç odakları kendi varlıklarını sayısız biçimde duyurabilme imkanına sahiptir. İtalya ve Almanya gibi ülkelerdeyse 19. yüzyılın son çeyreğine kadar merkezi bir yönetim bile yoktu. O ülkeler sayısı bazen yüzlerle ifade edilen küçük yerel siyasal varlığı içeriyordu. Bir merkez yoktu ki onun dışındakileri taşra diye niteleyebilsin. Hamburg, Köln, Mainz, Magdeburg, Floransa, Venedik, Cenova, Milano neredeyse bağımsızdı. Kuşkusuz oralarda da ülkenin her yeri eşit gelişmişlik düzeyinde değildi. Ama aralarında kategorik bir ayırım yoktu. Her yerin kendi entelektüelleri, sanatçıları, ünlüleri, kurumları vardı. Orada yaşayanların hiçbiri çekici bir merkeze yerleşebilmek için çabalamak zorunda değildi. Osmanlı’daysa bu olmadı. Yüzyıllar boyunca yükselmek, önemsenmek isteyenler soluğu İstanbul’da almak zorundaydılar. Almanya’da Goethe küçük bir kent olan Weimar’da yaşadı ve ürün verdi. Yerleşmek için gideceği bir merkez yoktu. Osmanlı dünyasında vardı. Umut vadeden her Osmanlı entelektüeli oraya gitmek zorundaydı. Taşra mağduriyeti bu ülkesel yapılanmanın olağan sonucuydu.

Ç(ilem KURT): Taşra teriminin ortaya çıkışı ve zaman içindeki anlam değişiklikleri nasıl değerlendiriyorsunuz?

U: Taşra kavramı 16. yüzyılda bile bugünkü anlamında kullanılmayan bir terim. Geç 17. yüzyılda önce şiirlerde karşılaşılmaya başlanıyor taşra kavramıyla. 18. yüzyıldaysa artık İstanbul’la geri kalan Osmanlı

dünyasının farklı gelişmişlik düzeylerini anlatmak için kullanılacak. Kuşkusuz hemen her dönemde ne dünya coğrafyası ne de Osmanlı topraklarının her yeri aynı gelişmişlik düzeyinde değildi. Buna ilişkin en azından Roma dönemi için yapılmış kişisel gelir düzeyi hesaplamaları vardır. Bunlar tabii ki hipotetik hesaplamalardır. Örneğin Geç Antikite ve Erken Bizans'ta Suriye ile Mısır örneğin Orta Anadolu'dan daha zengindi. Batı Anadolu için yapılan hesaplamalar Roma ve Bizans'ta orasının Orta Anadolu'dan daha varlıklı olduğunu ortaya koyar. Ancak Türkiye'nin ekonomik ağırlık merkezinin giderek batıya kaydığını da fark etmek gerekir. Yine de 13. yüzyılda Orta Anadolu görece olarak Batı Anadolu'dan daha zengin olduğu izlenimini verir. İstanbul'un fethi çok önemli bir ağırlık merkezi kayması anlamına gelir. Ülkenin artık ürününün çok önemli kesimi gerek vergilerle gerekse de yüksek devlet görevlilerinin devasa gelir kaynaklarının da oraya yönelmesiyle İstanbul'a kaynak aktarımı yapıldığı anlamına gelir. 18. yüzyıldaysa İstanbul uluslararası ticarete katılabilen az sayıdaki kentten biri olacaktır. Avrupa ile giderek tırmanan bir ilişkilene vardır ve yeni ürünler, teknikler, estetikler, bilgiler her yerden daha kolay İstanbul'a ulaşırlar, Bağdat'a ve Basra'ya değil. Kaldı ki, Osmanlı coğrafyası ekonomik anlamda neredeyse hiçbir çağda bütünlük değildi. Kapitalist gelişme ve bütünlüğün önündeki en büyük engel de bu olmuştur. Sözelimi, Bağdat'tan, Halep'ten, Belgrad'tan İstanbul'a düzenli para, mal ve hizmet akışı olduğu söylenemez. 16. yüzyılda Bağdat'tan İstanbul'a yılda iki kervan geliyordu. Devletin posta hizmeti bile ki, bu sadece merkezi yönetimin kullanabildiği bir hizmetti, İstanbul'dan bir devlet belgesini Belgrad'a yaklaşık iki haftada, Basra'ya üç haftada ulaştırabiliyordu. Yurt dışıyla ilişkiler bağlamında bu daha da belirgindir. Ama 19. yüzyılda Selanik, İzmir gibi kentler artık uluslararası ticarete katılabilmeye başladılar. Taşra terimi ilk olarak oralar için aşınmaya başlamıştır. Beyrut, Selanik ve İzmir 20. yüzyıl başında artık Avrupa ile doğrudan bağlantıları olan merkezlerdi. Taşra denilerek aşağılanmıyorlardı. Dolayısıyla, taşra kavramının bu ekonomik gelişmişlik ve ulaşılabilirlik meselesiyle bağlantısını da görmek gerekir.

E: Taşraya dair anlam kargaşası olduğundan söz edilebilir mi?

U: Taşra kavramının yaygın kullanımda olduğu çağlarda bir anlam kargaşasından söz edilemez. Sorun taşranın ortadan kalkmakta olduğu, ülkenin giderek bütünlüştüğü aralıkta ortaya çıktı. Çünkü taşra merkezle ekonomik ve kültürel anlamda bütünlüşüyordu. Ama özellikle nüfus yapısı açısından bütünlüşecekti. 1950 eşliğinden sonra eski-

den taşralı denilenler merkeze kitlesel olarak taşınıyordu. İstanbul'da bugün herhalde Mardin'dekinden fazla Mardinli, Rize'dekinden fazla Rizeli yaşıyor. Dolayısıyla, taşralılar hiç amaçlamaksızın taşra kavramını yıktılar. İyi de yaptılar.

Ç: *Korku Metropolü İstanbul isimli kitabımızda bir başlığımız "Bir toplumsal disiplin aracı olarak taşra ya da İstanbul olmayanın inşası". Taşra gerçekten de bir tür disiplin aracı olarak mı görülmüş? Bu işlevsel olmuş mudur?*

U: Taşra kavramı tabii ki disiplin aracıdır. Her yere egemen olan, omnipotent bir merkezden ve onun karşısında yönetilen, kendisini ifade etmekten aciz, çünkü bunun için gerekli araçlara sahip olmayan bir çevreden söz ediyorsak bu eşitliksiz bir ilişkidir. Önce bu yöneten-yönetilen, kültür üreten-üretmeyen, sesi duyulan-duyulamayan yarılmalarını ortadan kaldırmak gerekir. Yerel karar mekanizmalarını oluşturmak gerekir. Sadece belediyeler değil, tüm önemli kurumlar özerk hale gelmelidir. Üniversiteler kendi yerel yapılanmalarını oluşturabilmelidir. Oysa Türkiye'de müzeler bile tek bir genel statüye tabidir. Sözgelimi ABD'de ve Almanya'da böyle değildir. Sayısız uzanımı vardır bu eşitliksiz ilişkinin. Bu türden bir yapılanma ülkeyi parçalamaz. Tam aksine herkesin kendi sesini duyurabilmesini sağlar. Yarışmasını sağlar. Türkiye'deki taşra "ötekileştirme" ise yerel kimliğin ifadesi için hemşerilik bağı dışında başka bir dışavurum imkanı vermez. O yüzden hala kişisel kimlikler hemşerilik bağları içinde tanımlanıyorsa, bu taşra-merkez yarılması bugün de tam aşınmış sayılmaz. ABD'de Coloradolular Dayanışma Derneği, Almanya'da Nürnbergliler Derneği, Magdeburglular Derneği yoktur. Türkiye'de her kasabanın vardır. Ama siz hiç İstanbullular Derneği gördünüz mü? Ama dışarıdan İstanbul'a ya da Ankara'ya taşınanlar kurar. Kendi ötekiliklerini bu sayede yeniden üretirler. Biraz çarpıtarak söylersem, sosyal bilimler literatüründe bunun adı "self-orientalization", kendini şarklılaştırma. Kabaca, kendilerine ötekileştirici bir iktidar uygulananlar da kendi ötekiliklerini reddedecekleri yerde, kabul eder ve onu kendileri de yeniden üretirler. Bu bir ülkesel disiplin aracıdır. Yıkılması gerekir.

E: *Osmanlılar taşrayı nasıl anlamlandırıyor biraz bahseder misiniz?*

U: Önce hangi Osmanlılar diye soracağım. Osmanlılar terimi çok uzun süre İstanbul'daki merkeze doğrudan eklenilen bürokratik entelijensiyayı nitelemiştir. Ankaralılar, Adanalılar, Trabzonlular kendilerini Osmanlı diye tanımlamıyorlardı. Osmanlı kimliği, doğrudan

merkezi yönetime eklenilen, Şerif Mardin'in deyişiyile merkezin "Büyük Geleneği"ne mensup bir grubu niteliyordu. Kendilerini yereldeki "Küçük Gelenekler" çeşitlenmesine ait hissetmiyorlardı. O Osmanlılar İstanbul dışında kendilerini merkezden uzaklaştırılmış hissediyorlardı. Ancak görevle veya sürgünle taşraya gidiyorlardı. Fakat özellikle 19. yüzyılda İstanbul öyle büyük bir transformasyona uğramaktaydı ki, artık İstanbul'da ulaşılabilen kitaplara, dergilere, yeni lükslere, yeni yiyeceklere ülkenin başka köşelerinde ulaşmak düpedüz imkansızdı. İstanbul 18. yüzyılda bile Amerikan kökenli domatesi, İtalya'dan ithal makarnayı yiyebiliyordu. Konya'da, Sivas'ta, Van'da bu olanaksızdı. 1960'ta bile Eskişehir'de sosis satılmadığını hatırlarım.

Ancak asıl önemlisi, biraz önce değindiğim Büyük-Küçük Gelenekler ayrımı modernleşmeyle birlikte ortadan kalktı. Kültürel çeşitlenme tabii ki hiçbir yerde olmadığı gibi burada da ortadan kalkmadı. Modern çeşitlilik Osmanlı geleneksel çeşitliliğine uzaktan yakından benzemez. Ne var ki, bu konu burada tartışılmayacak kadar karmaşık bir mesele. Sonuçlarından biri de taşra-merkez yarılmasının artık anlamsız hale gelişidir.

Ç: Ankara'nın başkent oluşu taşra-merkez yarılması bağlamında bir değişim oluşturdu mu?

U: Ankara'nın başkent oluşu neredeyse iki binyıllık bir ülke yapılanmasına çok radikal ve önemli bir darbe vurdu. Ülkenin ağırlık merkezini ikiye böldü. Yönetim merkezi Ankara'ydı, ekonomik ve entelektüel merkezse İstanbul. Bir taşra kenti artık ülkenin merkezi oldu. Çok başarılı bir operasyondur. Tabii ki, toplumsal travmalar oluşturdu. Bugün Türkiye'de taşra kavramının çok aşınmış oluşunu bu değişime de borçluyuz. Ama neredeyse 1960'lara kadar Ankara da taşra olarak aşıldı. Giderek bu ortadan kalktı ve 1970'lerde artık yalnızca İstanbul değil, Ankara ve İzmir de taşra sayılmıyordu. Sorun şu ki, 1980'lerin sonlarından başlayarak İstanbul bu kez de yeni bir ekonomik atılım ve değişim yaşayacaktı. Dünyanın ekonomik ilişki ağlarına önceden olmadığı kadar eklenildi. Ağırlığı bir kez daha arttı. Ancak, öte yandan da ülke ulaşım, haberleşme ağlarının tırmanışıyla fiziksel ve ekonomik anlamda bütünleşti. İstanbul hızla ağırlık kazandı, ama yalnız İzmit, Bursa ve Edirne değil, artık Antalya, Adana, Kayseri, Konya, Diyarbakır da yeni bir ağırlık kazandılar. Onlara taşra kenti demek artık zordu. Hatta İstanbul'un taşralaşmasından konuşılmaya başlandı. Ne var ki, bir yandan da eskiden taşra denilen yerler de "İstanbullaştılar". Bodrum bu anlamda ilk İstanbullaşan oldu. İstanbul'un şubesine dönüştü. Bugün bütün ülke ister istemez bu süreci yaşıyor.

Ç: *Taşra ile merkezi birbirinden ayıran bir özellik olarak mimariyi nasıl değerlendiriyorsunuz?*

U: Mimarlık burada uzun zaman taşrayı tanımlayan parametrelerden biri olmuştur bile denebilir. Taşra sıkıntısını anlatan muhtemelen ilk metin olan “Mihnet-keşan”da anlatılan bir Keşan evi bunun muhtemelen ilk ifadesidir. Keçecizade İzzet Molla 19. yüzyıl başında oturduğu evi “dikaçalı bir köşesi bile yok” diyerek aşağılar. Ama daha 18. yüzyılda İstanbul’dan Diyarbakır’a giden bir kadı, yolda geçtiği tüm kentleri “İzmit’ten sonra şöyle iç açıcı bir kentsel mimari görmedim” şeklinde anlatıyordu.

Mimari bağlamda taşra-merkez yarılmasının nedeni en azından başlangıçta şu: Osmanlı merkezini tanımlayan mimari pratikler geri kalan Osmanlı coğrafyasına çok zor taşınabildiler. Mimarlığı taşımak için ülke içine ve dışarıya uzanan çok sağlam iletişim ağları ve canlı ekonomik ilişkiler olmalıdır. Bunun için elde ekonomik araçlar olmalıdır. Örneğin para akışını sağlayacak kurumlar tesis edilmelidir. 16. yüzyılda Mısır’ın vergi gelirlerinin bile İstanbul’a para olarak keseler içinde gemilerle taşındığını biliyoruz. Bankacılık sistemi henüz emekleme aşamasında bile olmayan bir ülkede bankerlik pratikleriyle bir yerden bir yere para gönderilemiyordu. Parayı aynı olarak taşımak gerekiyordu. Oysa kuzey İtalya’da Milano’dan Londra’ya veya Amsterdam’a parayı bankacılık araçlarıyla yollamak mümkündü. Elde taşımak gerekmiyordu. Bunun anlamı şu: Avrupa’da 16. yüzyılda bile çok canlı bir ekonomik ve kültürel iletişim ve bağlantılar ağı kurulmuştu. Bu koşullarda mimarlık pratikleri de çok hızlı iletilebiliyordu. 16. yüzyılda İtalya’da basılan mimarlık kitapları yeni mimarlığı İngiltere’ye, Hollanda’ya ulaştırabiliyordu. Avrupa’nın mimari bütünleşmesi matbaayla da yeni bir ivme kazanmıştı. Üstelik daha 13. yüzyılda Gotik mimarlık Macaristan ile Portekiz arasındaki coğrafyada sürekli yer değiştirip çalışan, eser veren taşçı loncaları aracılığıyla taşınmaktaydı. Böyle bir hareketlilik Osmanlı coğrafyasında çok çok kısıtlı ölçüde vardı. Dolayısıyla mimarlık bilgileri, üslupları, anlayışları çok kısıtlı oranda iletilebiliyordu. Örneğin, Şam’da veya Halep’te Osmanlı üslubunda bir bina yapmak için tüm inşaat işçilerini Şam’a göndermek dışında seçenek yoktu. Olsa olsa İstanbul’dan bir mimar gönderilebiliyordu. Onlar gittikleri yerde oranın inşaat elemanlarıyla, teknik ve alışkanlıklarıyla çalışmak zorundaydılar. Mimari projeleri iletmek de olsa olsa bir plan göndermek suretiyle olabiliyordu. Bu durumda mimarlığın ülke genelinde taşınabilmesi ancak kısıtlı ölçüde mümkündü. Oysa İtalya’dan başlayarak mimari proje teknolojisi sürekli gelişmiştir. Giderek ayrıntıları bile önce projelerle, 16. yüzyıldan başlayarak kitaplarla, görsel belgelerle Avrupa genelinde iletmek mümkün

hale geldi. O sayede Barok mimarlık İstanbul'a kadar gelebildi. Ama, örneğin, Bağdat'a, Erzurum'a veya Van'a ulaşamadı. Dolayısıyla Osmanlı ülkesinin hemen her köşesi kendi yerel mimari pratikleriyle inşa edilmek zorundaydı. Ama yine de İstanbul'un görsel imgeleri Yozgat'a ve Şam'a bile taşınıyordu. İnşaat malzemesi taşımacılığı da çok kısıtlı ölçüde mümkündü. Öyle ki, kiremitli bir çatı 16. yüzyılda Ankara'da yoktu. 19. yüzyılın ilk yarısında Afyon'da yoktu. Biraz önce söylediğim gibi, ülke genelinde bütünlük bir para, mal ve hizmet akış sistemi çok kısıtlı ölçüde vardı. O nedenle, örneğin, İstanbullu bir mimar Diyarbakır'da, Diyarbakırlı bir mimar da İstanbul'da çalışmıyordu. Sadece İstanbul uluslararası ağlara katılabiliyordu. Oraya Avrupalı mimarlar da gelebiliyordu. Ama Antalya'ya gelemiyordu. Hemen 20. yüzyıl başında bile İstanbul'daki bir okuldan mezun bir Erzurumlu veya Mardinli veya Ankaralı mimarın mevcut olmadığını söyleyebilirim. Taşra mimarileri bu koşullarda yerel kalmak zorundaydılar. İstanbul modaları kuşkusuz Şam'a ve Kahire'ye kadar etkili olabiliyordu. Ancak bu da arızıydı, kısıtlı ölçüde kimi inşai elemanlar için mümkündü.

Bugünkü durum ne diye soruyorsanız, Türkiye'de de mimari bütünlük süreçleri çok yol aldı diyebilirim. Hatta kentleri kimliksiz kıldı diye yakınılacak ölçüde. Kentsel ve hatta kırsal mimarlık artık bütünlük bir ağ oluşturuyor. Plan düzenleri, tipolojiler, yapı malzemeleri, teknikleri, mimarların yetişme süreçleri bugün çok büyük ölçüde bir taşra-merkez yarılmaya tabii değil. Kuşkusuz yerel çeşitlenmeler her yerde var. Ancak eski dünyayı tanımlayan "vernaküler" diye adlandırılan farklı halk mimarlıkları her yerde tarihe kavuştu. Bu da çok olağan. Derin kalite farklılıkları da yok. Ne var ki, ünlenmek isteyen bir mimar bugün Ankara'da bile İstanbul'daki imkanlara sahip değil. İstanbul'dan artık yurtdışına da tasarım hizmeti veren mimarlar var. Ankara'da, Adana'da neredeyse yok. Şaşırtıcı da değil. Dünya genelinde çalışmak isteyen bir mimar Londra'da üslenmek zorundadır; Glasgow, York, Bristol'da aynı imkan yok gibidir.

E: Osmanlı döneminde yazılan eserlerin birçoğunda taşra ve sorunlarından bahsedildiğine değiniyorsunuz. Bunun altında yatan sebeplerden biraz bahseder misiniz? Taşra-merkez yarılmaya ülkenin entelektüel yapılanması açısından önemli bir açmaz oluşturdu mu? Oluşturuyor mu?

U: Tabii ki, entelektüel alanda bir eşitsiz yapılanma oluşmuştu. Başta da belirttiğim gibi, İstanbul dışında yaşayan her entelektüel İstanbul'a taşınmaya can atıyordu. Yükselmek, sesini duyurmak için oraya

taşınmak neredeyse zorunluydu. Örneğin, Türkiye’de modern topografya teknolojisine ilişkin ilk metni yazan çok önemli biri olan Ebu-sehl Numan Efendi aslen Divriğiliydi. Diyarbakır’da medrese öğrenimi gördü. Entelektüel varlığını ancak İstanbul’a gelerek gösterebildi. Böyle sayısız örnek vardır. İronik olan biri Urfalı Nabi’dir. 17. yüzyıl-da İstanbul’a geldi. Taşrayı aşağılayan en acımasız şiirleri ilk olarak o yazacaktı. Kısacası, entelektüel anlamda İstanbul’un rolü, Paris için “makroşefali”den mustarip diye bir kitap yazanın ifadesiyle anlatılabildi. Paris Fransa’nın hastalıklı ve aşırı büyümüş kafası olarak nitelenmiştir. Bunun hastalıklı olduğu savına katılmam. Ancak giderek tasfiye olmak zorundadır ve her yerde de kaçınılmaz olarak öyle olur.

Ç: Son olarak taşra ve merkez arasındaki köklü sorunları günümüz zaviyesinden nasıl okuyorsunuz?

U: Bugün de Türkiye’nin her yerinin genelde, diyelim ki, Almanya, Fransa, Britanya kadar eşit gelişmişlikte olmadığı aşikar. Ülkenin gelir düzeyi istatistikleri bunu açıkça ortaya koyar. İzmir ile Antalya İstanbul kadar yüksek gelirliken, Mardin, Şırnak, Urfa bu değerlerin yanına bile yaklaşamaz. Kuşkusuz ülke bazında tam bir eşitlenme hiçbir yerde yok. Ama Türkiye’de durum bundan çok daha vahim boyutlardadır. Sözgelimi ülke genelinde çalışan bir akademik eleman hareketliliğinden bahsedilemez. Öğretim üyeleri Almanya veya ABD içinde üniversiteden üniversiteye sürekli transfer olurlar. Üç yıl Berlin’de, ardından beş yıl Nürnberg’de görev yapmak olağandır. Türkiye’de bu hala çok kısıtlı ölçüde var. Daha acıklısı, Türkiye’de ve dünya genelinde duyulacak bir söz söylemek için İstanbul’da olmak hala avantajlıdır. İstanbul ile Ankara’nın dışına çıkıldığında kapsamlı bir üniversite veya kent kitaplığı bulunmaz. Önemli bir modern sanat müzesi veya galerisi bulunmaz. Bunlar İstanbul ve Ankara’da da diyelim ki, Berlin’de, Münih’te, Milano’da, Barselona’da olduğu boyutta yoktur. Hatta, İstanbul ve Ankara’da bile çok yetersiz düzeyde vardır. Türkiye’nin bütün kitap yayıncıları ağırlıklı olarak İstanbul’da, biraz da Ankara’dadır. Uluslararası sanat etkinlikleri neredeyse sadece İstanbul’da olur. Hemen bütün önemli süreli yayınlar orada yayımlanır. ABD’de, Almanya’da, İtalya’da böyle değildir. Alman Tarih Müzesi adlı kurum Berlin’de değil Nürnberg’dedir. Los Angeles, Chicago, San Francisco müzeleri New York’takilerle, Washington’dakilerle yarışır. Yüzlerce yıllık bir tarihsel eşitsizlik geçmişi ve onun aşağılayıcı imaları ancak yüzyıllar içinde aşınır, ülkesel mekan mutlak anlamda eşitlenmez ama eş değerleşir. Fakat ne yazık ki, tarihte her şeyi bir çırpıda değiştirecek mucizeler olmuyor. Ancak şunu rahatça söyleyebilirim: Türkiye’de mucizevi bir değişim beklenmese de ülke bütünleşme doğrultusunda ilerliyor.